Упраўленне па адукацыі адміністрацыі Фрунзенскага раёна г.Мінска
Дзяржаўная ўстанова адукацыі
“Сярэдняя школа № 2 г.Мінска”

“Сінтаксічныя нормы: дапасаванне і кіраванне ў беларускай мове”

Намінацыя
“Распрацоўка ўрока з выкарыстаннем тэхналогій штучнага інтэлекту”

Аўтар: Павядайка В.Р.
настаўнік беларускай
мовы і літаратуры
вышэйшая
кваліфікацыйная
катэгорыя

Мінск, 2025

Пашпарт распрацоўкі

1.	Аўтар распрацоўкі	Павядайка Вольга Рыгораўна настаўнік беларускай мовы і літаратуры, ДУА "Сярэдняя школа № 2 г.Мінска", вышэйшай кваліфікацыйнай катэгорыі 80333583828
2.	Тэма ўрока	Сінтаксічныя нормы: дапасаванне і кіраванне ў беларускай мове
3.	Клас	11
4.	Кароткая анатацыя ўрока	Грамадзянскае і патрыятычнае выхаванне пачынаецца з памяці пра подзвіг народа ў гады ВАВ. На розных этапах урока згодна з пастаўленымі мэтамі выкарыстоўваю іскрынкі-гэта розныя заданні, у тым ліку створаныя пры дапамозе штучнага інтэлекту, якія вызываюць у вучняў цікавасць, актывізуюць іх пазнавальную дзейнасць. Выкарыстоўваю міжпрадметныя сувязі з беларускай літаратурай, гісторыяй Беларусі. У час правядзення ўрока прымяняю розныя метады (наглядны, слоўны, практычны), элементы тэхналогіі праблемнага навучання. Часткова-пошукавая работа рэалізуецца праз групавую дзейнасць з улікам узроставa-інтэлектуальных асаблівасцей вучняў. Навізна дадзенага ўрока заключаецца ў пераасэнсаванні традыцыйных метадаў навучання з улікам педагагічнай дыдактыкі, індывідуальна – творчых магчымасцей і матываў вучняў, а таксама ў камбінацыі элементаў розных методык, выкарыстання магчымасцей штучнага інтэлекту ў распрацоўцы спецыяльных практыкаванняў, якія забяспечваюць аптымальнае развіццё метапрадметнай, тэкставай, камунікатыўнай кампетэнцыі вучняў.
5.	Тып і форма ўрока	Урок удасканалення ведаў, уменняў і навыкаў; урок-квэст
6.	Апісанне выкарыстаных тэхналогій штучнага інтэлекту	На ўроку былі выкарыстаны наступныя тэхналогіі штучнага інтэлекту: Copilot– штучны інтэлект ад Microsoft, прызначаны для дапамогі ў тэкставых і крэатыўных задачах, аналізе інфармацыі і гутарках. Ён можа генераваць тэксты, аналізаваць дадзеныя. Рое – платформа, якая дае доступ да розных нейрасетак ад розных кампаній. Дазваляе карыстальнікам эксперыментаваць з рознымі штучнымі інтэлектамі і выбіраць найбольш падыходныя для сваіх задач. Шедеврум – нейрасетка, арыентаваная на створённые мастацкіх і літаратурных тэкстаў. Выкарыстоўваецца для генерацыі паэзіі, прозы і крэатыўнага кантэнту.

	Гамма – гэты ШІ ўжываецца для аналізу і апрацоўкі тэкстаў, можа дапамагаць у стварэнні прэзентацый, справаздач і аўтаматызацыі працы з інфармацыяй.
7. Чакаемыя вынікі ўрока	Прагназуецца, што вучні ўспомняць і пашыраць веды пра сінтаксічныя нормы, віды падпарадкавальнай сувязі, навучацца правільна ўжываць словазлучэнні ў маўленні, а выкарыстанне штучнага інтэлекту зробіць навучанне больш займальным і эфектыўным. Урок паспрыяе выхаванню калектывізму, узаемадапамогі. Вучні яшчэ раз успомняць пра подзвіг нашага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны, а таксама даведаюцца пра невядомыя старонкі гісторыі, што павінна абудзіць патрыятычныя пачуцці ў маладога пакалення, паўздзейнічаць на пачуцці юнага грамадзяніна.
8. Выкарыстаная літаратура і інтэрнэт-рэсурсы	1. https://knihi.com.Ales_Adamovic 2. https://knihi.com.Posuki_buducyni 3. https://knihi.com.Semnaccatay_vysnoy 4. https://knihi.com.Serca_na_daloni 5. https://knihi.com.Znak_biady 6. Беларуская мова : вучэб.дапам. для 11-га кл. устаноў сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання / Г.М.Валочка і інш.- Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2021.-183 с. 7. Беларуская мова : поўны школьны курс : тэорыя : дапам. для вучняў ст.кл.устаноў агул.сярэд.адукацыі / В.П.Красней, Я.М. Лаўрэль. – 6-выд., дапрац. – Мінск : Аверсэв, 2013. -287 с. 8. Геноцид белорусского народа в годы Великой Отечественной войны 10-11 классы // учебное пособие для учащихся учреждений образования, реализующих образовательные программы общего среднего образования с белорусским и русским языками обучения и воспитания. – Минск: Адукацыя і выхаванне, 2023. – 63 с.

Тэма: Сінтаксічныя нормы: дапасаванне і кіраванне ў беларускай мове (11 клас)
Мэты:

- дапамагчы вучням узнавіць і пашырыць веды пра асаблівасці дапасавання і кіравання ў беларускай мове;
- развіваць уменне правільна ўжываць словазлучэнні ў маўленні;
- выхоўваць уважлівасць да сінтаксічных норм беларускай мовы;
- выхоўваць калектывізм, узаемадапамогу, гонар за подзвіг нашага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Тып урока: урок удасканалення ведаў, уменняў і навыкаў
Форма ўрока: урок-квэст
Педагагічная тэхналогія: калектыўна-ўзаемнага навучання
Абсталяванне: прэзентацыя, мабільныя тэлефоны, вучэбны дапаможнік для 11-га класа, карткі з заданнямі, шэсць ключоў, QR-код.

Ход урока

Клас дзеліцца на групы.

I. Арганізацыйны момант (5 хвілін)

Настаўнік. “Вялікую праўду аб мінулай вайне суджана выказаць толькі яе ўдзельнікам або сведкам. Іншым гэта не дадзена. Іншыя могуць ствараць нават геніяльныя творы, але гэта ўжо будзе з поваду вайны, а не яе горкай і крывавай праўдай”. Гэтыя словы вядомага беларускага пісьменніка Васіля Уладзіміравіча Быкава, ветэрана Вялікай Айчыннай вайны. Партрэт пісьменніка перад вамі, а па Q-кодзе можна даведацца больш інфармацыі пра асобу пісьменніка. Што адчуваў пісьменнік, калі пісаў для чытача гэтыя радкі? (Адказы вучняў).

- А давайце зараз паспрабуем спытацца ў штучнага інтэлекту, што ён нам адкажа. (Выкарыстанне нейрасеткі Copilot)

- Н. Сапраўды, Васіль Быкаў лічыў, што праўду пра вайну могуць напісаць толькі яе ўдзельнікі.

II. **Матывацыйны этап. (2 хвіліны)**

Настаўнік. Ордэн, дрот, цукар, ганак, рукзак, футляр- гэтыя словы мы выкарыстоўваем у штодзённым жыцці. Аднак не кожны ведае, што яны запазычаны з нямецкай мовы. Сёння я запрашаю вас прыняць удзел у сакрэтнай аперацыі “Шэсць крокаў да Перамогі…”.

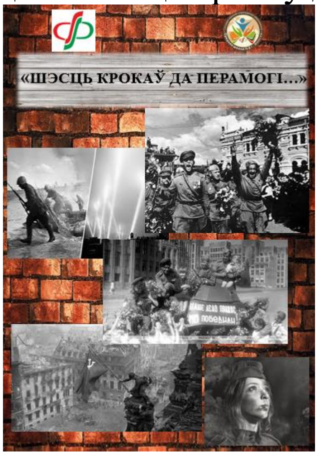

“Легенда аперацыі”. Ваеннае камандаванне атрымала інфармацыю, што дзесьці на тэрыторыі Беларусі вораг схаваў сакрэтную зброю. *Задача*: знайсці яе і выкарыстаць з мірнымі мэтамі. *Умовы*: зброя знаходзіцца пад шасцю замкамі ў скарбніцы продкаў, ключы ад іх схаваны ў шасці пунктах гісторыка-культурнага значэння. Вам патрэбна адшукаць скарбніцу і рассакрэціць зброю. Вы ўтварылі чатыры каманды. Аднак да канечнага пункта прыйдзе толькі адна. Каманду-пераможцу чакае вышэйшая ўзнагарода. Каманды, якія пры выкананні аперацыі праявяць мужнасць, кемлівасць, эрудыцыю, таксама будуць узнагароджаны адзнакамі розных ступеней!

Каманды праходзяць шэсць этапаў з заданнямі. Ключ атрымае тая каманда, якая лепш справіцца з заданнем. На выкананне кожнага задання даецца тры хвіліны. Месца знаходжання ключа зашыфравана ў тэкстах заданняў. Камандам, якія не паспелі першымі выканаць заданне, для допуску да наступных этапаў прызначаецца “штрафное” заданне.

II. Актуалізацыя ведаў, уменняў і навыкаў.

***I этап*. Разведка.**

Мемарыяльны комплекс “Красны бераг”. (3 хвіліны)

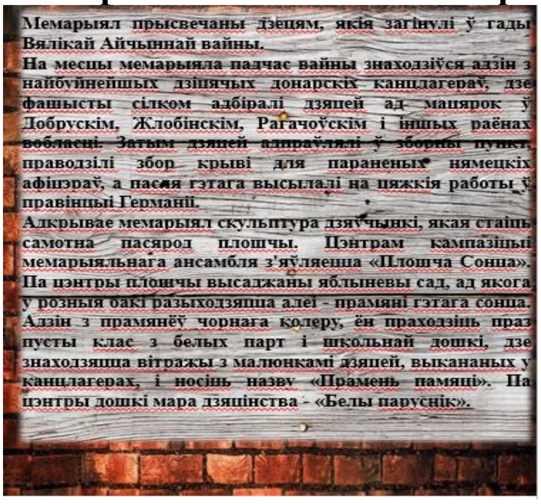

Мемарыял прысвечаны дзецям, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.
На месцы мемарыяла падчас вайны знаходзіўся адзін з найбуйнейшых дзіцячых донарскіх канцлагераў, дзе фашысты сілком адбіралі дзяцей ад мацярок ў Добрускім, Жлобінскім, Рагачоўскім і іншых раёнах вобласці. Затым дзяцей адпраўлялі ў зборны пункт, праводзілі збор крыві для параненых нямецкіх афіцэраў, а пасля гэтага высылалі на цяжкія работы ў правінцыі Германіі.
Адкрывае мемарыял скульптура дзяўчынкі, якая стаіць самотна пасярод плошчы. Цэнтрам кампазіцыі мемарыяльнага ансамбля з'яўляецца «Плошча Сонца». Па цэнтры плошчы высаджаны яблыневы сад, ад якога у розныя бакі разыходзяцца алеі - прамяні гэтага сонца. Адзін з прамянёў чорнага колеру, ён праходзіць праз пусты клас з белых парт і школьнай дошкі, дзе знаходзяцца вітражы з малюнкамі дзяцей, выкананых у канцлагерах, і носіць назву «Прамень памяці». Па цэнтры дошкі мара дзяцінства - «Белы парусьнік».

Заданне 1. Выпішыце з тэксту словазлучэнні ў табліцу [6]

Дапасаванне	**Кіраванне**	**Прымыканне**
Дапасаванне – сувязь, пры якой залежнае слова ставіцца ў тых жа формах роду, ліку і склону, што і галоўнае; залежнае слова можа быць прыметнікам, дзеепрыметнікам, парадкавым лічэбнікам, абагульнена-якасным займеннікам. Сродкам выражэння дапасавання з’яўляецца канчатак залежнага слова.	Кіраванне- спосаб падпарадкавальнай сувязі, пры якім залежнае слова ставіцца ў пэўнай склонавай форме. Здольнасцю кіраваць валодаюць дзеясловы і іх формы. Сродкі выражэння кіравання – канчатак залежнага слова і прыназоўнік.	Прымыканне – падпарадкавальная сувязь, пры якой залежнае слова звязваецца з галоўным толькі па сэнсе і інтанацыйна. Прымыкаюць нязменныя знамянальныя словы: прыслоўі, інфінітывы, дзеепрыслоўі. Галоўным словам словазлучэння з прымыканнем можа быць дзеяслоў, назоўнік, прыметнік.

Ключавое слова: *героі*. Ключ знаходзіцца на паліцы з выставай “Славутыя людзі Беларусі”.

Каманды, што прайгралі, у гэты час выконваюць “штрафное” заданне.

“Штрафное” заданне. “Літаратурнае рэшата”. Устанавіце адпаведнасць паміж літаратурнымі творамі і словазлучэннямі з гэтых твораў. Вызначце від словазлучэння. **(2 хвіліны)**

1. Хутарская сядзіба; 2. Волеччын голас; 3. галубіныя чародкі; 4. школьныя экзамены; 5. памяць пра фашызм;
2. Аўтары і творы: 1. В.Быкаў “Знак бяды” [5], 2. К.Чорны “Пошукі будучыні” [2], 3. І.Шамякін “Сэрца на далоні” [4], 4. І.Навуменка “Сямнаццатай вясной” [3], 5. А.Адамовіч, Я.Брыль, У.Калеснік “Я з вогненнай вёскі” [1].

***II этап*. Шыфроўка. (3 хвіліны)**

- Што такое шыфр? (*Сістэма знакаў для сакрэтнага пісьма*)
- Якія вы можаце назваць знакі? (*Іерогліфы, малюнкі, лічбы, літары*)

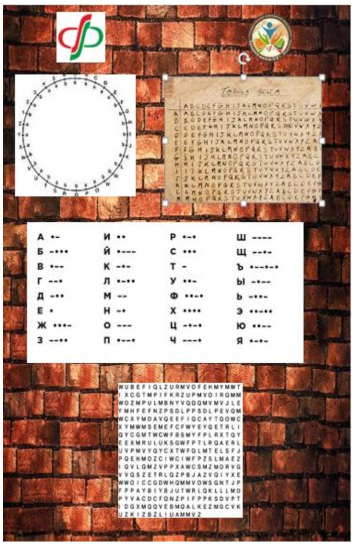

Настаўнік. Наш агент пакінуў шыфроўку. Вам патрэбна яе расшыфраваць.
Заданне 2. У тэксце “Бабруйская крэпасць” расшыфруйце інфармацыю:
1. від сувязі ў словазлучэнні дапасаванне;
2.кіраванне
3.прымыканне
4.словазлучэннем не з’яўляецца.
Ключавое слова: *лісты з фронту* (ключ знаходзіцца ў канверце з лістом з фронту).
Каманды, што прайгралі, выконваюць “штрафное” заданне.
“Штрафное” заданне. Суаднясіце лічбы з літарамі алфавіту і прачытайце выслоўе. (Ніколі не забудзем!) **(2 хвіліны)**
15,10,12,16,13,10, 15, 6, 9,1,2,21,5,9,6,14!
Фізкультхвілінка
III этап. Сапёры. Прыём “Белыя плямы”. **(3 хвіліны)**
Заданне 3. Запоўніць “Белыя плямы”. Разгадайце аўдыякрыжаванку “Песні на словы беларускіх паэтаў”. (Інтэрактыўнае заданне LearningApps)
(Заданне створана да ўрока з дапамогай штучнага інтэлекту POE)
Паслухайце ўрыўкі з песень і напішыце прозвішчы паэтаў- аўтараў слоў.
Заданні аўдыякрыжаванкі даступны па QR-кодзе.

- Ключавое слова: паэт. Ключ на паліцы, прысвечанай беларускім паэтам.
- А зараз працягнем нашу аперацыю “Шэсць крокаў да Перамогі”.

“Штрафное” заданне. **(3 хвіліны)**

Стварыце слоган, які адлюстроўвае ідэю ўрока, выкарыстоўваючы магчымасці штучнага інтэлекту. (Вучні выкарысталі нейрасеткі GPT, o3, GPT4)

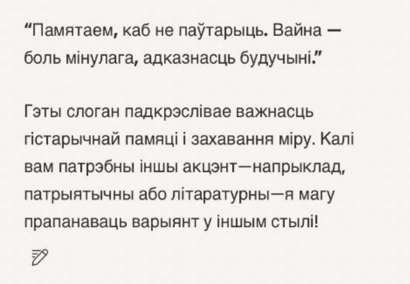

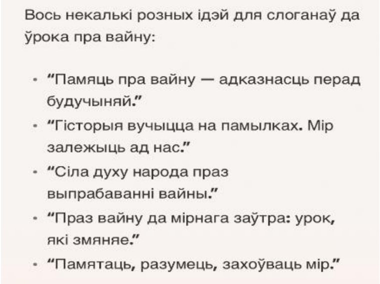

IV этап.Гісторыкі **(3 хвіліны)**

Заданне 4. Вядома, што байцы Брэсцкай крэпасці мужна трымалі абарону. Нельга не ўспомніць і пра Брэсцкі вакзал.

Рашыце прыклады і стварыце стужку часу, успомніце значныя падзеі.

((91*3)+23+92)*5=…(1940)

47*24+816=… (1944)

(456+515)*2=…(1942)

(151-84)*29=…(1943)

Ключавое слова: *лічба* (ключ пад выставай карцін М. Савіцкага “Лічбы на сэрцы”)

“Штрафное” заданне. Адзначце словазлучэнні, якія правільна перакладзены на беларускую мову. **(2 хвіліны)**

1. Три высоких здания - тры высокіх будынкі;
2. Идти за продуктами - ісці па прадукты;
3. Глубже океана - глыбей акіяна.

***V этап*. Павуцінне (3 хвіліны)**

Партызанскі рух

- Перад вамі карта партызанскіх брыгад і злучэнняў Беларусі.

Мала хто ведае, але ў савецкіх партызан было вышэйшае кіраўніцтва ў асобе маршала Клімента Варашылава. Для яго нават было прыдумана спецыяльнае званне – Галоўнакамандуючы партызанскім рухам. Неўзабаве гэта пасада была скасавана. У 1942 годзе быў створаны Цэнтральны штаб партызанскага руху, які ўзначаліў П.К. Панамарэнка. Штаб каардынаваў дзейнасць партызан, даводзіў загады, выдаваў зводкі і г.д. Увогуле, рабілася ўсё для забеспячэння баяздольнасці і разгарнення партызанскага руху.

Заданне 5. Выканайце разбор словазлучэння (злучыце лініямі правільныя характарыстыкі словазлучэння, утварыўшы такім чынам павуцінку)

Тысячамі дарог і ў розных кірунках збягае вясною снегавая вада.

Ключавое слова: *вада* (ключ знаходзіцца пад бутэлькаю з вадою).

"Штрафное" заданне. Разбярыце словазлучэнне "шалясцелі лісцем". Падкрэсліце патрэбныя характарыстыкі. **(3 хвіліны)**

1.Простае, складанае.

2. Свабоднае, непадзельнае.

3. Дапасаванне, кіраванне, прымыканне.

4.Іменнае, дзеяслоўнае, прыслоўнае.

5. Азначальнае, аб'ектнае, акалічнаснае.

***VI этап*. Неймінг** (прыдумаць назву) **(3 хвіліны)**

22 чэрвеня 1941 г. быў выраблены экстраны нумар "Красноармейской правды" з весткай аб вераломным нападзе фашыстаў на СССР. Рэдакцыя газеты

размяшчалася ў спеццягніку. Асаблівая старонка ў біяграфіі газеты – гэта ўдзел ваенных журналістаў у манеўрах і вучэннях, якія праходзілі на тэраторыі Беларускай ваеннай акругі: “Днепр”, “Нёман”, “Дзвіна”, “Бярэзіна” і інш.

Заданне 6. Выкарыстоўваючы штучны інтэлект ШЕДЕВРУМ, намалюйце карцінкі, якія адлюстроўвалі ваеннае жыцце і дайце ім назвы. Кожная назва павінна з’яўляцца словазлучэннем з рознымі відамі сувязі (дапасаванне, кіраванне, прымыканне).

Ключавое слова: *пісьмо* (ключ пад стосам сшыткаў).

Каманда, якая зарабіла больш ключоў, перамагае, атрымлівае ручкі ў падарунак.

Рэфлексія (3 хвіліны)

“Тэлеграма з мінулага”

Настаўнік. Кожнаму з вас прыйшла тэлеграма з пажаданнямі.

Дарагія хлопчыкі і дзяўчынкі! Жывіце ў міры, у згодзе, радуйцеся сонцу і жыццю. Помніце пра тое, якой цаной дасталася Вялікая Перамога. Мы змагаліся плячо ў плячо, для таго, каб вы шчасліва жылі. Любіце родную зямлю, шануйце нашу святую Бацькаўшчыну.

“Тэлеграма-падзяка”. Напішыце словы падзякі для ветэранаў вайны.

III. Выстаўленне адзнак (2 хвіліны)

IV. Агучванне дамашняга задання (2 хвіліны)

Заданні на выбар вучняў:

1.Напісаць сачыненне-разважанне “Чым блізкае мне свята Дзень Перамогі?”;

2.Пры дапамозе штучнага інтэлекту GAMMA падрыхтаваць міні-прэзентацыю “Віды сувязі ў словазлучэнні. Асаблівасці кіравання ў беларускай мове” (у якасці прыкладаў выкарыстаць словазлучэнні на ваенную тэматыку).

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. https://knihi.com.Ales_Adamovic
2. https://knihi.com.Posuki_buducyni
3. https://knihi.com.Semnaccatay_vysnoy
4. https://knihi.com.Serca_na_daloni
5. https://knihi.com.Znak_biady
6. Беларуская мова : вучэб.дапам. для 11-га кл. установў сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання / Г.М.Валочка і інш.- Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2021.-183 с.

7. Беларуская мова : поўны школьны курс : тэорыя : дапам. для вучняў ст.кл.устаноў агул.сярэд.адукацыі / В.П.Красней, Я.М. Лаўрэль. – 6-выд., дапрац. – Мінск : Аверсэв, 2013. -287 с.
8. Геноцид белорусского народа в годы Великой Отечественной войны 10-11 классы // учебное пособие для учащихся учреждений образования, реализующих образовательные программы общего среднего образования с белорусским и русским языками обучения и воспитания. – Минск: Адукацыя і выхаванне, 2023. – 63 с.